

Čtenářství a knihovny do konce 16. století

II. Čtenářství ve středověku

Jindřich Marek

Čtenářství ve středověku

Literatura: teorie čtenářství

- CHARTIER, Roger. *The order of books: readers, authors, and libraries in Europe between the fourteenth and eighteenth centuries*. Stanford, California: Stanford University Press, 1994.
- ISER, Wolfgang. *Interaction between text and reader*. In: SULEIMAN, Susan Rubin, ed. and CROSMAN, Inge, ed. *The reader in the text: essays on audience and interpretation*. Princeton: Princeton University Press, 2014, pp. 106-119.
- PRICE, Leah. Reading: the State of the Discipline. *Book History*, 7 (2004), pp. 303-320.
- SHARPE, Kevin. *Pursuing the reader*. In: TOWHEED, Shafquat, ed., CRONE, Rosalind, ed. and HALSEY, Katie, ed. *The history of reading: a reader*. New York: Routledge, 2011, pp. 193-202.
- TODOROV, Tzvetan. *Chapter 4: Reading as construction*. In: IDEM. *Genres in discourse*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990, pp. 39-49.

Literatura: dějiny čtení ve středověku

- CAVALLO, Guglielmo, ed. and CHARTIER, Roger, ed. *A history of reading in the West*. Cambridge: Polity Press, 1999.
- JACKSON, H. J. *Marginalia: readers writing in books*. New Haven: Yale University Press, 2001.
- MARTIN, Henri-Jean. *The history and power of writing*. Chicago: The University of Chicago Press, 1994.
- MCKITTERICK, David. *Print, manuscript, and the search for order, 1450-1830*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- PETTEGREE, Andrew. *The book in the Renaissance*. New Haven: Yale University Press, 2010.

Čtenářství

- Čtení
 - komplexní fyzická a duševní činnost
- Hlavní oblasti výzkumu
 - čtenáři
 - knihovny
 - autoři

Cf. Roger Chartier, *The order of books* (1994), který se vyrovnal s teoriemi Rolanda Barthesa a Michela Foucaulta („smrt autora“)

Přístupy ke čtenářství

- „recepční teorie“ (Kostnická škola literárních studií)
 - literární teorie čtenářské odezvy
- Hans Robert Jauss
- Wolfgang Iser
 - každé literární dílo má dva póly, umělecký a estetický, které souvisí s autorovým textem a čtenářskou recepcí
 - čtenář je řízen zejména skutečnostmi, které v textu záměrně chybí
 - „blank“ má různou podobu a funkci

Přístupy ke čtenářství

- Kevin Sharpe
 - preference pro výzkum čtenářství je podmíněna pokusem vymezit čtenářskou zkušenost nikoliv všeobecného čtenáře, ale spíše skutečného jedince a také zaznamenat jeho reakci na konkrétní literární díla
 - vztah k pojetí Stephena Greenblatta, *Renaissance Self-Fashioning* (1980): důraz na sociální dimenzi děl a historický kontext jejich přijímání
 - více hermeneutiky než filologické „pečlivé čtení“
 - zaměření se na interakci mezi autorem a čtenářem

Nové trendy ve výzkumu

- materialita knihy
- změny v knihách, které udělali čtenáři, rukopis jako dynamická struktura
 - Kathryn M. Rudy, *Piety in Pieces: How Medieval Readers Customized their Manuscripts* (2016)

Politické a sociální dějiny 1400–1600

- hospodářský a kulturní rozvoj
- jednotná latinská kultura ve středověku
 - vernakularizace
 - vynález knihtisku pohyblivými literami po 1450
 - regionalizace po 1500
- humanismus
- reformace a protireformace
 - loldství, husitství

Kodex jako médium

- čtení
 - latinský Západ: diskontinuita ve srovnání s Východem
 - raný středověk: „v uzavřených prostorech kostelů, mnišských cel, refektářů, klášterů, náboženských škol a příležitostně i dvorů“
 - většinou Bible a liturgické texty
- kodex
 - stránky: dělení textu do oddílů
 - opakované čtení nebo porovnání pasáží: meditativní čtení

Kodex: změny během 13. a 14. století

- rozvržení textu
 - oddíly (distinkce) v teologických textech
 - rejstříky apod.
 - dva sloupce textu, případně komentář
- čtení
 - nové způsoby (žebravé řády, města)
- knihovny
 - nové způsoby správy (univerzity, církevní řády)

Kodex: změny během 13. a 14. století

- „od klášterního psaní ke scholastickému čtení“
 - z knihy je předmět a nástroj intelektuální práce
- kniha ve vernakulárních jazycích a kurzivním písmu
- knihy na dvorech
 - jako zábava
 - pro zbožné účely
 - zdobené (reprezentace)

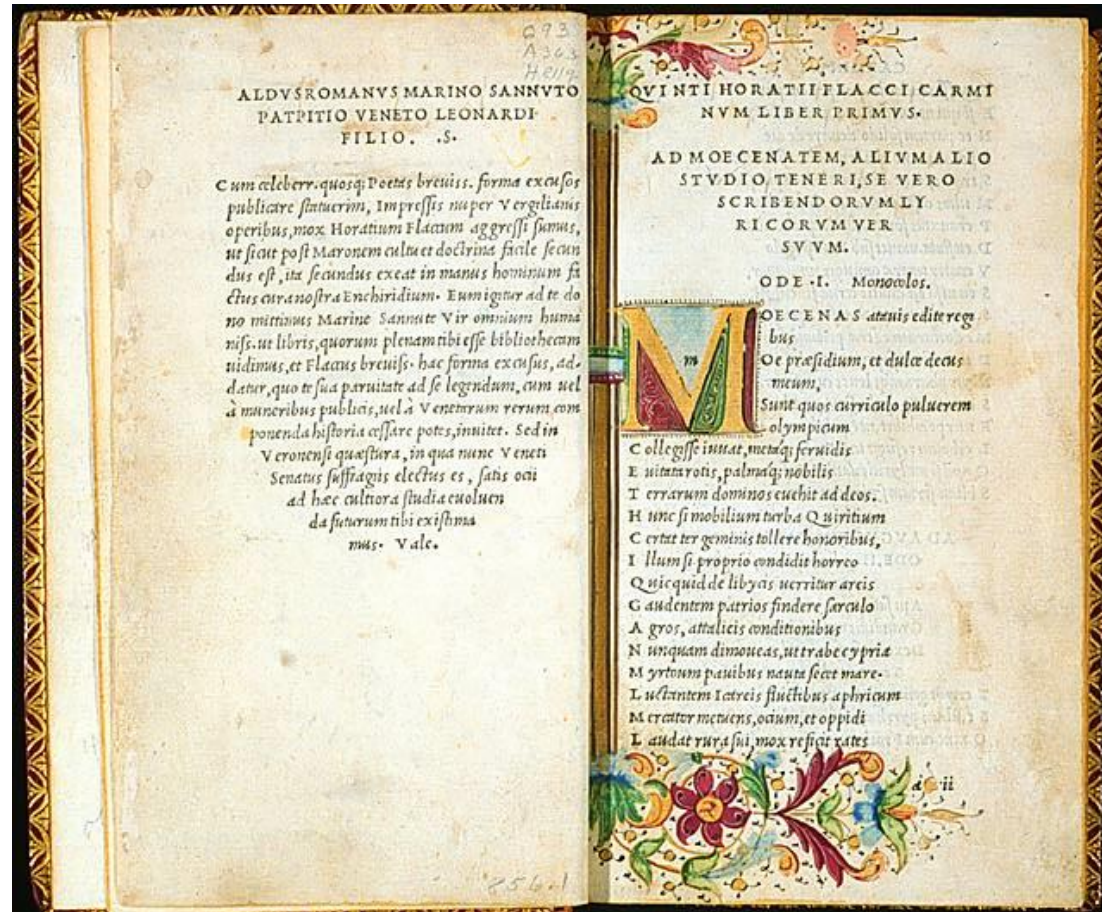
Knihy s různým účelem

- pro liturgické použití
- pro individuální čtení (nebo čtení nahlas)
- encyklopedie a referenční díla
- pro reprezentaci jednotlivce
 - knihy hodinek

Lobkovický breviář

„Kapesní“ kniha (Aldus Manutius)

Knihy jako texty

- tradiční žánry v 15. století
 - Bible a komentáře k ní
 - zbožné knihy: knihy hodinek a breviáře
 - humanismus: řečtí a latinští klasičtí autoři
 - vysokoškolská výuka: teologie, filozofie, právo, medicína, přírodní vědy
- zábavné knihy
 - romány, poezie
- nové žánry od 15. nebo 16. století:
 - knihy současných autorů
 - „nová“ historiografie

Prostředí knižní kultury

- šlechtické a panovnické knihovny
- univerzity
 - regionalizace, oslabení v raném novověku
 - přechod ze scholastické metody k humanismu
- duchovenstvo
- městské prostředí

Rozvoj tichého čtení

- dle Paula Saengerera
- během středověku, mezery mezi slovy
- dříve v klášterech než v univerzitním prostředí
- během 14. a 15. stol. běžné mezi laickými aristokraty a učiteli
- kritika Armanda Petrucciho

Inovace scholastiky

- dle Jacqueline Hamesse
- od *ruminatio* k *lectura*
- odkazy na *auctoritates*
- intelektuální příručky
- florilegia a výtahy

Písemná kultura od 13. do 15. století

- dle Paula Saengera
- autorský autograf v plně odděleném gotickém kurzivním písmu
- méně úsilí pro psaní (kurzivní písmo, papír)
- zlepšený pocit intimity a soukromí autora
- křížové odkazy, rejstříky
- autor jako subjekt, skriptorium jako „vydavatelství“

Biblioteca Apostolica Vaticana

Handwritten text in two columns, likely a manuscript or ledger. The text is dense and difficult to decipher due to the cursive script and fading. There are some larger, possibly bolded or initial letters visible throughout the text.

ALL RIGHTS RESERVED

Humanismus

- návrat k klasickým textům
- návrat ke „klasickému“ písmu
- nový styl výzdoby
- již ne autority
 - jak křesťanské, tak i jiné
 - ve středověkém smyslu
- humanistický kodex („miscelanea“)
 - nový obsahový typ

„Kniha, kterou humanista četl, ať už to byl rukopis, nebo tištěná kniha, byla pro nás něčím známým, ale zároveň cizím. Obvykle to byl masový produkt, který pak ale prošel proměnou a získal individuální podobu, protože majitel propojil svou vlastní vizi s představou podnikatele, který jej vyrobil.“

Anthony Grafton

Situace v českých zemích

České dějiny v 15. a 16. století

- do 1419: vláda Václava IV.
- 1419–1437: husitská revoluce
- 1448/1458–1471: vláda Jiřího z Poděbrad
- 1471–1526: Jagellonská dynastie
- od 1526: Habsburkové

Česká kultura v 15. a 16. století

- gotika vs. renesance
 - období české renesance: do 1550, 1550–1620
- utrakvismus vs. katolicismus
 - „druhá husitská válka“ (1467–1469)
 - náboženský mír v Kutné Hoře (1485)
 - evropská reformace (od 1517)
 - protireformace (od 1550)
 - Česká konfese (1575)
 - Majestát Rudolfa II. (1609)

Česká kultura v 15. a 16. století

- Humanismus
 - latinizující a národní humanismus (národní dominoval od 1530)
 - Zikmund Hrubý z Jelení
 - Jan Dubravius
 - Matouš Collinus z Chotejřiny
 - Jan Campanus Vodňanský
 - Jan Blahoslav
 - překlad Nového zákona (1564)
 - *Bible Kralická* (1579–1594)

Česká kultura v 15. a 16. století

- stavy: města vs. šlechta
- dvůr Rudolfa II.
 - od roku 1583 v Praze
 - mecenát umělců
 - umělecké sbírky

Česká knižní kultura na počátku 15. století

- vláda Václava IV., dokončení christianizace
- čtení pouze v úzkých vrstvách společnosti
- knihovny
 - Václav IV.
 - Adam z Nežetic
 - univerzita
- reformní hnutí
 - Krumlovský sborník

Václav. IV a jeho knihy

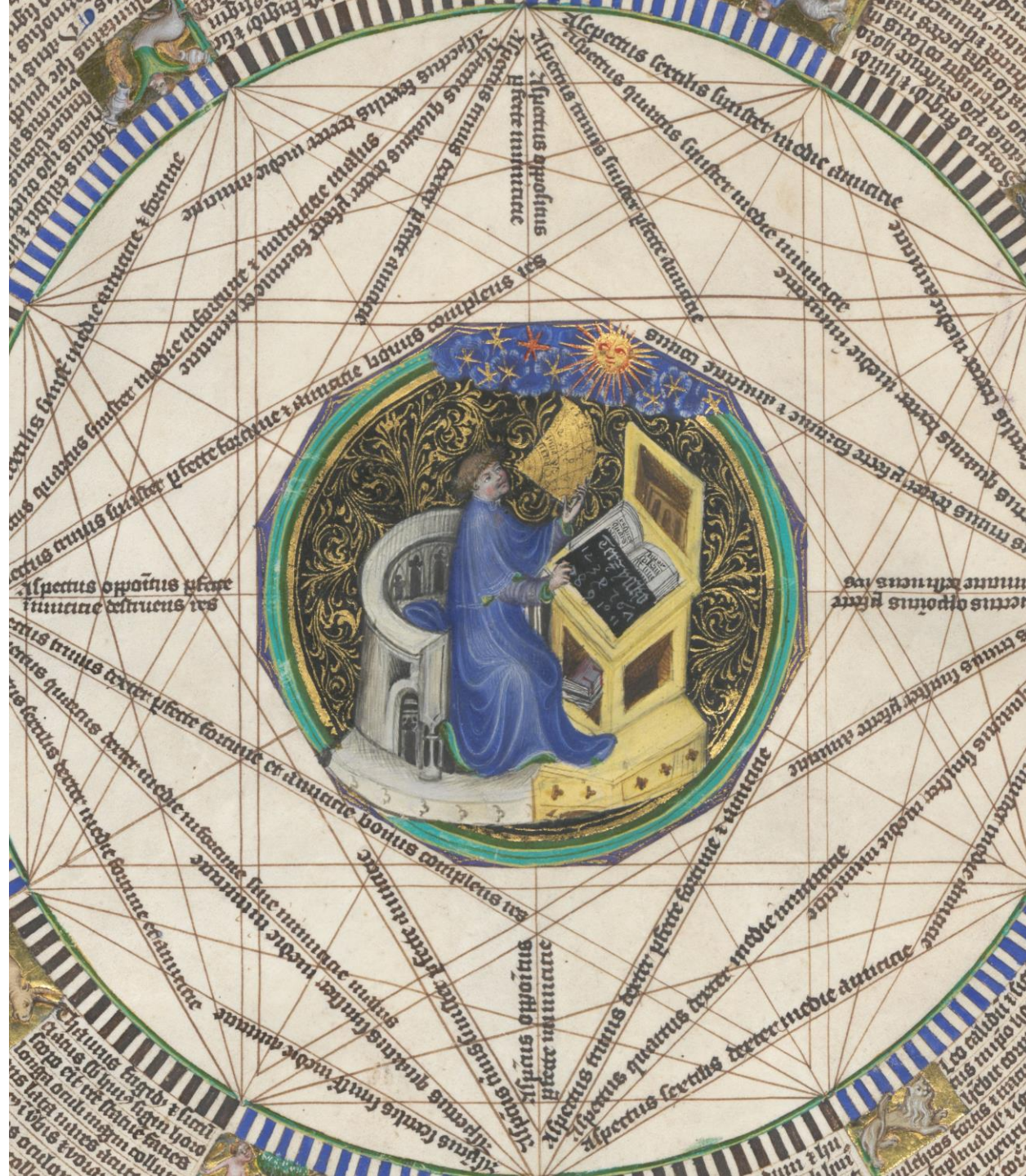
- Bible
 - německý jazyk
 - cca 650 iluminací
- astronomická díla

Astronomický rukopis Václava IV.

Mnichov, Bavorská státní knihovna, Clm
826

urn: NBN: de: BVB: 12-bsb00095113-9

Kolo Štěstěny v rukopisu Václava IV.

Vídeň, Národní knihovna, Cod. 2352

Krumlovský sborník

- [Národní muzeum, III B 10](#)
- sestaven v roce 1417 v jižních Čechách
- iluminace
- český jazyk

famebo gedme moameyffiecho
net wy wffidim alidryby chael
reby was wffiecky zabubia mo
hl Ne mohb karata zem aby
se podwassim nobam oterwie
ta awas wffiech iako dactan
a abron zatiwa pohlala Anebo
mohbly oben afitu nawas
mnesto dffie postati auako So
domu agomortu obnem strau
uiti anebo mohbly was woda
nebestlym zopita iako melida
beimala wffien suet biesse za
kladul Anebo mohbly was iako
ze locowu wliameme zmem
ti Anebo iako egyptany mo
bom pomstam smutiti Anebo
mohbly was wffiech wprach
obiatu poyelny iako woyfko
Semacheribowo sto ofindessie
apret tifficow Anebo mohbly
was zabia nahlu smutiti iako me
ldy: bil sym Judowy be: a Ona
Anebo mohbly was zbita wffie
cky meriem angelstym iako
zadanda zabil piewelky lid
Anebo mohbly was wffiech w
moe diabelstiu dati iako zaga
fow cobiaffowych dal sedm mu
zow Satymych Anebo mohb
ly oben piewustiti aby was f
trauil iako chore srebno woyfke
afedwiema padesiatnikoma
Anebo mohbly nawas woflati

obnwe hady iako melida namu
stie priedky gen: se gemu proti
wili Anebo mohbly was roz
tchata wpuftie lwy iako melida
wffamary utaiom krale Sal
manazarowym vaiml Anebo
mohbly was rozedaty stize
bmeuwyck mebudow zuby
iako melida dwanadfte vanoffi
elizeou se posimewagiacz Anebo
mohbly was iako heliodora m
stiaty apoclaia: nebo iako An
tvoja stymim acerwy zabubia
Anebo mohbly was porata na
hlu malomocnosty iako melida
porant gen amaryt seferu moy
zeffowu Anebo mohbly was
porata slepotu ailutemica iako
zaelizea porazen byl zastup zfy
rie Anebo mohbly wffiech was
rucie usuffiti azatwidia iako
mekdy uaml Berobamory w
Betel uolantye Anebo mohbly
wffiecho waffe odreme strauiti
zuby litych arwow iako strauil
wastymy Anebo mohbly wffiecky
stymy tuch wemest Wy wffiecky
wiera vaim rovine mohbly byl
uamiti by sie byl chael krami
ale neche gedme namale was
poraziti So uamiti aby ulazal
ze dobiowline chca smc tyniet
Alidryby chael odolat nemohb
lyffte gebo woflavit am ge dzeia

ame wrdati myffesse a swat du
ch: lozeccime w poyebname ulkaro
waffe ze naffe lozeccime w poyeb
name melose obratci acoby bolo
stize gednu diawluy geget: wffie
znamenawale nagedne hwiezdie
Cac gest pieblazena maria pra
wi mozka hwiezda tynpach wo
dec a symocanac zwlaffime bez
te hwezdny nemoziffim coboto w
ruac moze pteget am hwyerla
wu nebestie kragny degiti Awo
to: buoh marygno wffie stize
hwezdny znamenal: ze nas done
bestie kragny nawiaty z pofobil
Dielumy: hofpodnu gen: nam
dal tu mozstiu hwezdny stize
uaca namy priedwlm coboto
neqste moze D hwezfimlu fu
ke holiweli mmobo hwezfim neu
fawy tuc poyebna hwezdny ocy
pdermy obfledm Wneg: stotach
wnebo ptegnostech w poyebach
nam wffleday onac: z pwayuge
onac obzange onac dowodi: ch
stie nati hwezdny: wofilus tynp
gia wffledal aona qy lundepla
wu mlodstuwem: a pfa sebn: w
wobla D dober: Neat: daw nam
nati hwyerla tati wffledati aby
chmy zaffuzli oewffiech negstet
dewme wffiwobocombry
rozdieli wffieffim: ozwie
stowam blaboflawe: pany

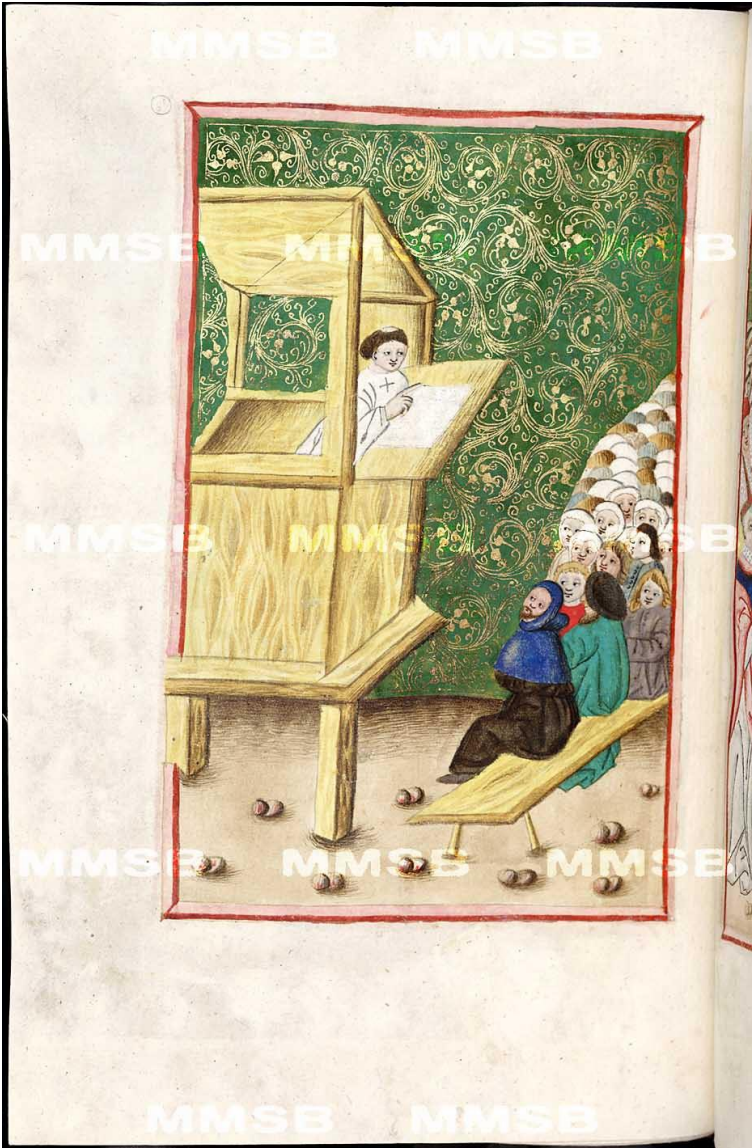
aga: stymy ogegetem wffie ana
rozem: Wofolome marygno me
lo wffie: zkoene geffe: oate da
widoma omem: Maryas stize
ducha swate: kragime poyeb
wal: Cce sic: ze toto poyebawie
gest: Maryasfow: Wzende vru:
zkoena geffe: alhuier zkoene ge
wzende namem: sedmeza mlodst
ducha swate: odpocime: Ikon vru:
gest: maria plodna uamena ne
bestiu wffim gen: wydala nam
kragny piewaessene: hwezdny
tom kragny nalezno sedmezo
lekazstue dobie: stize me: zname
na se sedm dactow ducha swat
nalezemsi wtomto kragny: Wot
cime: swome: aowoc: Barwa
lffie mezka: aokuffime: Cato
sedmeza wrec: gest: lekazstue ne
duziwe duffi: wota sedm hwecho
smocdlum: aoklawym
D ocerem: coboto kragny: elo
melt ulcegen bude odpyff
ne: zafamo: Adazen bazm
kragny: am fwe: stowocete po
my se: Aleb: krag: w poyebach
gest: docten: kragny: wronadute
wffie: woforty: so abude meti bozi: apozie
bazen: Pomewady: buoh odange
low: kragny: wrec: necha: d pchhy
tynp: mmobem: wrec: neche: py
ffie: elo: wffifobie: meti: Om: su
melt: mmohc: mlodst: gymy: su: se

Nový pravopis

- Boskovická bible (kolem 1425)
 - Olomouc, VKOL, M III 3
- Diakritika: háčky a čárky místo spřežek
- Jan Hus (?), *De orthographia Bohemica*, kolem 1406

ne bože. Ny toť nevmiem nišviti.
neb dietie ia sem. Nrekl gest hospo-
din kenne. Nerod zeci ze dietie sem.

Martinická Bible, kol. 1430

KNAV

Göttingenský rukopis

Göttingen

Jenský kodex

KNM, IV B 24, 76r

Leti pame. M. etc. 1390. Wt kalow swi cselkem powstali su lid proti wsem
duchowni prone n sledem ofe qich tieb si s byli pzele se w doli sbe mze y
hzechy ne smeme wydati pamy pame mzechy w dory spm stwe ne stazme
porushaia d hzechy ruffian h m. 3 puzem kolleuz swm latom swm la
nim se zanepruzmli d lid zwiolo boze qm to del cecia nemohy ne bit
pali topili wiceli z zeme wrhaneli. Srich kostely klasteru kaply domy
pali bogili wstali. Druay kalichy knhy pali sekali awymecali. Zomni
chieruz aby knze byli dobru qnosan d nabom nasleduqy prvomch
knzich. Zcine wsem lidem kuzali hzechy na dbe y na lide kaply
sterzo to za su lide swy skem s woz z bram pozem qezdli a omate
nediene ldu mnoz sive w dienguoow poruzeli. Magaz harymana
brua z ybi slepeho. I przednim kniz ne sa monstrany.

zisti nas bna
te wicny : 4.

Neprzatel se nelekayte n amnoz sive nehledte pa sax
w dory mcezte prona s mny korupte a przednepriately
neutecayte. Kesto: wy slichim pamamuzne buob nase
pan krizneme a nakozni stery se neq staryuzme
Rec Deo slemmsa. De Qecstia.

Jenský kodex

KNM, IV B 24, 71v

Nábožensky vzdělávatelné spisy Jana Husa

- určeny pro vzdělávání a poučení širokých vrstev lidí
- užití českého jazyka

Dcerka

KNM IV C 18, 213r

Tuto sic poema opoznam cesty prave krassem
Tuto sic poema opoznam cesty prave krassem

Slyš dcerko aviz apričtyl vcho své Olyš vchem viz
rozvymem apričtyl volí vcho své pilmie raby styppiez
rozvymela rozvymegiz vcho go bude prano pilna byla
a g f u g pilna raby naplnila naplniez od platu vicim
vozata a pšotem svým geizem pravym bohem a pravym slo
viekem přebývala genz gest panenstvie z velebil nadgme sta
ty raz vofie zaste pamny vodit apamzem gisřm byt aby
nam y pamazava y panenstvie potavdil a nadgme stavz zve
lebil a povyřil To slyš dcerko genz si gemm panenstvie zastibi
la Olyš dcerko apričtyl vcho své a viz za csta aby poznalase
veduz křomni gfi podobna stvořena Druhe aby poznala své
předome a cietie aby poznala vymeřeno života biedu a tv
te aby poznala zduřieho přebývala pokuffeme a paté aby poz
nala ti nepřieale Deste aby pravie sie kála Sedme aby dš
togenstvie duře vřzila Dšme aby křbudnaemv řidu pilmie
křdiedla Devate aby život vneřny vřzila Desate aby pana
boha nadevřestny vica naviece mlorala a vřtom toto pi
remze komezme csta zavřieca **Kapitola prvme**

Slyš dcerko aviz apričtyl vcho své zec sem ielk nauprve
aby sie poznala viduz křomni gfi podobna stvořena a bñd
iala ti genz mnohe vica vmezi a sam sebe neznařiz nage
liđi křledie a sam nasie nepomme a ty od sebe pozřm aby řnad
sebe neznařiz gme vica darenme cřtela zuřat a ty poznai
sie mel gřm vica sie poznař tsem vica boha poznař a gřm
vica boha poznař tsem vica křmeny přřstřpřis aviece ml
vati buďes a gřm vica mlorati řo buďes tsem vica a ty zaf
ře buďe mlorati Olyřiz dcerko viz apričtyl vcho své a poznař
sie ze si křomek a tak ze mař tielo a dřřř tielo řlame a řlomek
řavmřim duře křoviek vmeřim tielo tielšue křřicřřř a dřřř
křřnořřa duře ma ti vica vřřobie gřmiz naboha pomni ge
řo zna a řada prvá vica pamet dřmřa rozřm cřcřie vole
pamet naboha vřřpomni rozřmem křmeny křled a voli sie
řo dřř mel cřřpřa křřiz ty ti vica vřřřř své poznař cřřřř
řřledus řes gřma stvořeme nezřřmni přieřřřla a křřřř duře
podobna gfi stvořena tak ze takřř boh geden duř gest ti ořř
byřoviez ořřř řm řvati duřřř ab duře tvař gest geden duř řa
ti tyto vica pamet rozřm a vole dřřřř ořřř veme řřřřř
duř řvati tē rozřm veme pamet a vole a tak takř řřř
am duř řvati mař nevoli nez coř ořřř voli a ty tvař pamet

MMSB

MMSB

MMSB

MMSB

Česká nedělní postila

NK XVII A 11, 6r

M

lospiduo ppassitel pan wsemohuci syn
bozi gezus kristus pravy boh apravy
domek prassel gest nasriet aby sine
degtwie prawdie vpadl/onebestem kra
lowstwi kazal/owze zahymle sgle
dul/acestu gny slowen w skutkeny kriegzue radosti
vlkazal w tomy pline volk otce sweho pana boha/
milostiwu ppassitel w po boze/awtichosti v rochu
dolie gpa zawrzeno od pssycty lid/aod chytrozow
w hoto swieta/az wlastie od bykupow/aod mstrow
od kniezi a od zakonnikow/gem su my newzdy
protiwu. prazornal gest s lidem w kazani az dshur
ti ato gest v gnyl zvelkeho slawivanie protoz pi
se s agt w k rka/ vidi gezus zastupp slitowal se
nadmim/ neb su boli trapani. ale zeli su iako om
ze nemagice pastyze protoz rekł gest vze dli
koi, sovny giste zey mnoho gest/ale dieluzi
nemoz. protoz proste pana zmi/ ac posse diel
niky nazey svu to gest mnoho su lide gem by
rad slovo boze slyseti. atak iako psseniže w
podobu/ kralowstwie kistowa se bodili ale ne
mnozi su. dieluzi/ towie ze malo gest vzetnych
kazatelow/ kterz zlasty prochwalu bozi/ pro lid
ske a pro swe pssenne prazugi s lidem bozuy
protoz die ppassitel/ proste pana zmi/ to gest boha
gem gest pan wsseho swieta/ ac posse zengze vier
ne nazey svu to slovo s khorz vazi zey mno
ga a prazornici nen. rka toho bestie ke
trachlosti mluviti nemozemy veb ag su ti kterz
by radi dobre věci slyseti/ ale ne su ti kterz by
pravu/ly swiet kniezi gest naplneny awssul
wezmi bozi velmi ziedly prazornik bywa nalezen/

Husitská literatura

- posuny v žánrovém systému
- překlad Bible: třetí redakce; Bible Filipa z Padeřova (ÖNB 1175)
- homiletika
- traktáty
- historické práce a cestopisy
- listy a manifesty
- verše a písně
- spory
- náboženské polemiky

Píseň
 Ktož sú boží bojovníci

KNM II C 7, 50r

87
 Zmoy krademv zivot toz ktoz se kve tak vregel /
 fignre / tvele boze gi germe / vuvemz gest bozstve zavonec / zivotu
 natezene / a gaga opoka pzechom / z kista krew wtozem / odmye
 se nezalugme / ale kvy popyechayme / w neb ongest tak w dal
 k zesty ana wcom zawazal / abt gcho nasledoval / odmyeozt g est
 gmeonorzal / w literaki to chame zrusity / kista w tom p. tmyti / ya
 kyo biffme mvezegre / gnyly ypenwagegre / Ca mudrost pre
 weli ka / do otie gnuq poslana / kyst ktomu zawazala / tatak gest vsta
 wila / Tak mudrost gest polo / w wregeny Swateho fana dyla
 ktoz gre tvele me / ten semm / bnde wpegnye / Tak ktoz gre krew
 gste me / odbozstwie nerozdveln / wemmye bnde zivot myeti
 apa wmyen pzechwaty / w kist dwoge polozenye / Swatost roz dve
 lenye / neb dve ktoz gre tvele me / pzechwaty / w wemmye / Dre
 tako ktoz gre krew mu / gest gedno tvele semm / tott pyie krew boze
 pzechem zaplacenye / w wryz literak / to dwoge / mozi gest neroz
 dvelne / neb odplata gest zivot / ten gest / gem wregna mudrost
 + Dyrch newymbwmi / ktoz gesty przytomny / chlebi tak wzdaw
 wem / pytom nerozdveln / w wryz kstakle polozenye / kwarke
 zalozeme / te opolu pzechwate / gestot wldi neymme / Dyrz se paw
 nye natom newyeryz wreg prelami / a kista nasleduje / Dyr se kso
 wramene / mo

B

T

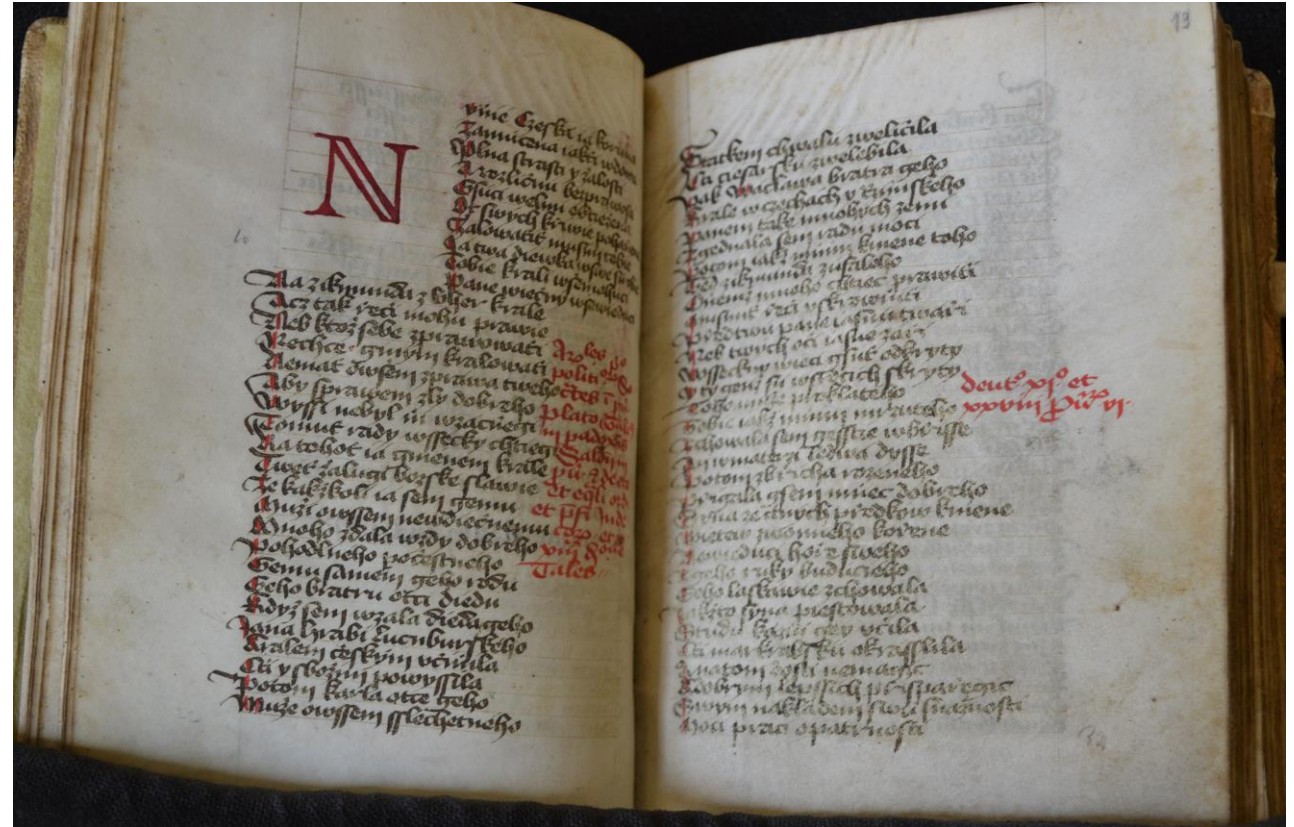
L

w

Smiluj se nad nami
 50

Žaloba Koruny české

Bautzen 8° 4, 18v-19r

Vavřinec z Březové, Husitská kronika

NK I D 10, 287r

Sic opus licet imperfectum
Chronice huius est com-
positum seu collectum p[er] Grego-
r[u]m v[er]u[m] laurentiu[m] de Brez-
ova arca lib[er]aliu[m] iudice
vniuersitat[is] s[an]cti p[ro]p[ri]etario
magistro de regis et vniuersi-
tatis archidiacono. Immo p[er] r[ati]o[n]em
Boemie corone adhuc vi-
uente serenissimo rege.
Wenceslao. et post mortem
ipius que et quata deo datu[m]
na sui comodum ac enormia
sue p[ar]te p[er] dignissimum
Regem Longuine. et postquam
deam Chubortano p[ro]uit
p[ro]ducere p[ro]hibet. Cuius
p[ro]ducere p[ro]uit m[od]o

Hec michi ad
templum fan-
ta olim ac cele-
stis Regni
Boemie tam
multiplicem
q[uam] vasa calamitatis i[n] p[ar]te
p[ar]te qua passi serpente de
p[ar]te et nece[m]e h[ic] p[ar]te
dia deuastat[is] p[ar]te ebat et
t[er]ra metore confusa ingenij
vigore languerat. Tante
ne Boemia vniuersa p[ar]te
positus huius corone vniuersi-
p[ro]ducere h[ic] fraudes no-
ticia et simile aut deuote
retardat de fida p[ro]latur.

et presertim ad sincere fidei
ac necessitudinis contrarietatem
mirum et robur ea que
fidelibus oculis et auribus i[n]
veritate p[ro]p[ri]a vniuersa
supra scriptoribus fideliter co-
mendantur.

Hic incarna-
tus domine
m[od]o
xviij. vniuersi
bilis ac diu-
ina vniuersi
vniuersi p[ar]te
vniuersi p[ar]te p[ar]te et vni-
uersi vniuersi p[ar]te
p[ro]ducere ac egregia vni-
uersi p[ar]te de ayra fac-
tore vniuersi p[ar]te
et aliquos sibi in hac ma-
teu[m] assistentes p[ar]te est in
agora in vniuersi p[ar]te et ma-
gnifici p[ar]te. Immo
quid m[od]o p[ar]te p[ar]te
m[od]o vniuersi p[ar]te
in ayra et sta[m] p[ar]te ac
Capella vniuersi p[ar]te
antiqui p[ar]te. D[omi]ne certe
vniuersi p[ar]te p[ar]te
tempus de quo plus diuersis
m[od]o ac in hac vni-
uersi p[ar]te p[ar]te Boemie
vniuersi p[ar]te seu ipius
vniuersi p[ar]te et p[ar]te
vniuersi p[ar]te vniuersi
vniuersi p[ar]te ac vniuersi p[ar]te.

m[od]o

vniuersi p[ar]te

p[ar]te

m[od]o

Husitské iluminované rukopisy

Bible Filipa z Padeřova (1432-1435)

[ÖNB 1175, 334v](#)

Prvme.

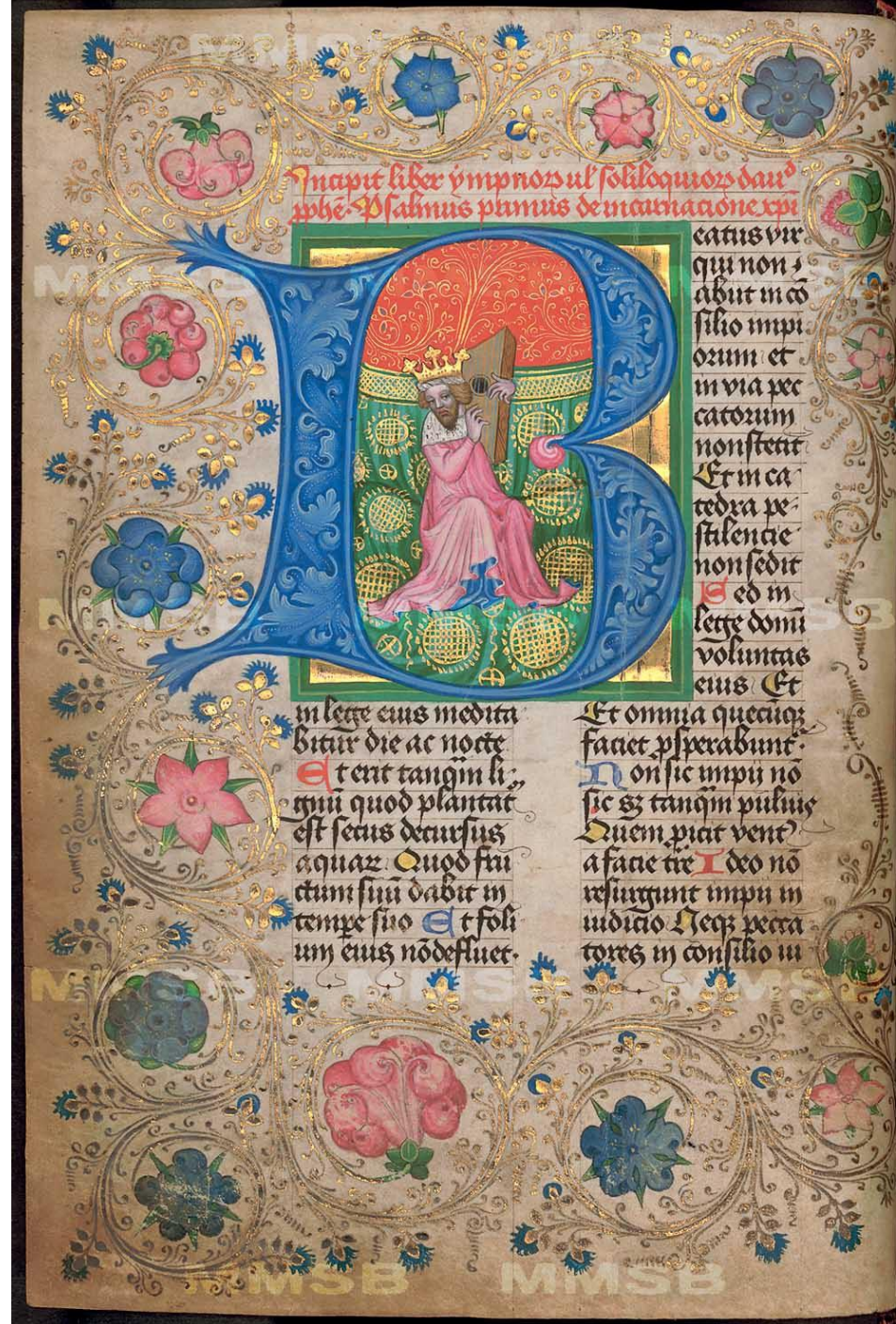
Machabeyfke.

Po dno sie ge-
kdy byl pobit ale
xander filipow ma
cedonsky. geny gest
prvni kraloval w
meste zemi wyjed
zemie reym. dana kin
te perkeho a medskeho
vstaul ge boze mnoho a
obdral gest w sicech obrady
A zbil krale zemie a pisef
ge az do kinow zemstych a pobal gest
lupene mnozstve lidstkeho y vmlila ge
zemie pred obličenim geho. A shomai
dil ge moc a zastav silny vrcis. y povy
sen ge a pozdvislo sie stde geho a obdral
ge wlasta pohanské y kinle a vamenem gfu
genim w dan. A potom ge padl na loze
a poznal ge se na vničen. Y povolal ge
stih svrcz stchacow. krenito snim diechu
wzchomani oc mladosu geho a vzdial
qim kralowstve sive kdy gestue tiv bie
te. Y kraloval ge allexander ler dwana
ste a vmlil ge. Y obdrzely su stihy geho
kralowstve každy namiesie sivein a w
staulsih sobie w sicek koruny posunri ge
y smowe gich y onch mnoho let. y rommo
zly su sie zlee vica nazem. A wysel ge z
nich koren hachy antiochus y asny syn
antiocha krale. geny biese w rime zastav
nik a kraloval ge w lece stem tridate
a sedmem kralowstve itestkeho. W taceh
dnech wysli su z machestkeho lidu smowe
neprawy a pozadili su mnohym z tance.
Y podme a posobme vmlawu a pohanu k
tecto vnas gfu. neb yalkisne orestu omuch
naley su nas mnohee zlee vica. Y v die
la sie ge tice dobra y pred oama gich. Y ged
nalsi wretrezi zidu a orestis k krali a
dal ge qim moc aby ciml stranednostu
pohanské. Y v diekalsi stohi w gerzale
me podle zakonow pohanstych vmlil
si sobie neodbitku a orestis odsvidec
stve sivarcho a pri pogalsi sic narvdom
a prodam gfu aby ciml zhi vica. Y v pwa
weno ge kralowstve pred obličenim an
tiocha a poznal ge kralowan w zem egypt
ske aby kraloval nad dwicma kralowst
uina. A wysel ge do egyptu w acetke nmoz
stawi w worzech a w stomech a gredach a
w mnohem korabow nmozstawi y vstaul
ge boy proti pcolomeus krali egyptske.
Y vzal sie ge pcolomeus odwatit geho y
pobichl ge a padli su vamenem umoy.
Y spopal ge miestn obrazena w zem egypt
ske a pobal ge lupene zemie egyptske. Y
obral sie ge antiochne. kdy ge pobit e

gypt w stem a we tyndacem a w tice
lece a w stupil ge k macheloni. A w stupil
do gerzalema w ticekem nmozstawi y v
sel do posvrcene s prvch. A vzal ge olar
zlaty a sivreem sivrecedny y wseli ke ofu
die geho stol obicem a obicene nado by
a bame a mozdice stace a opom a kinu
ny a o krasu stacu gesto nachati chamo
we biese. a zbil ge w sicek vica. Y pobal
stiecho a stace a sjudie zado stawe a pobal
ge polstady staryc k teci ge nalez. A po
bray w sicek vica o sel ge do zemie sive
av gml pobine lidstke a mltul ge w py
se w elike vica. Y stal ge vstak w elky
y machel y w wseli kem meste gich a
k w elisli kinerata a staci mlada y pi
ny w vničen o hysu sic a krasa zemsta prv
mieni la sie ge. Y w sicek mni y v gml ge
vstak a k vici sediechu w lozi mianelstke
la achy. Y pohmilsa sie ge zemie nad prv
by waceli gegim. a w elken dom iakobow
obitel sie ge w shanow. Y w odwu ler dnow
poslal gest kral kinene nad dam domie
st nidi y pisef ge do gerzalema a za
stapem w elky m. a mltul ge kinu sto
wa pohorna w elky y w vici li su genu.
Y oboral sie ge na meste w nakhle y pobal
ge gie rami w elku a zactaal ge lid nno
by z machele. Y pobal ge lupene miestn
a zapalil gie obicem a zboril domy geho
y zdi geho wokal a yate w elki zemny
stny y doby cel si obdrzeli. Y v diekalsi su
mesto dauidowo zdi w elku a pewnu a
vneiem twrdym a v amenem ge gfu w
posadku. A posadili su tu lid hie stny
ze neprawe y wzmohli su sie w mem a
pobozili su ozuce a pokerny a sstromidili
su lupere gerzalemske a pokladli gicem
y vamenem gfu w ofido w elke. A v amenem
ge to k zalogam posivatiemum miestn a
w diabla zleho mieri w macheloni. Y w ykem
si su krew nevnu o kolo posivatiemo mie
sta a posivatiemum posvrcene. Y vretli
su prvby wacel gerzalemsky yronie a v
amenem ge ptebyret gich a vamenem ge tu
siemem geho a smowe geho opustali su
ger. Y posvrcene geho opustilo ge yako
yust dnowe hodu geho obratili su sic wplac
sobbow geho w potupm potupwta geho w
niva. Y podle stawy geho w nmozstali sic
ge obrzda geho a w yfokofe geho obratila
sie ge w elkame. Y vzal ge kral antiochus
w senu kralowstwu siveim aby byl w elke
lid gredu. A opustili su každy zakon swoy
a powoli si w sicek m narvovne podle sto
wa krale antiocha a nmoz z machele po
woli si genu y obicetonali su modlaw

Katolíci v době husitství

Žaltář Hanuše z Kolovrat (1438)

„Husitské století“ 1419-1526

- „národní království“ Jiřího z Poděbrad
- Jagellonci
 - také tištěné knihy: import a domácí produkce

„Husitské století“ 1419-1526

- knihovny univerzitních mistrů
 - Prokop z Plzně
 - versorismus na pražské univerzitě (import z Paříže)
- přijetí wyclifismu
 - Peter Payne: Rejstříky k Wyclifovým dílům
- „Reformace pro masy“
 - traktáty o křesťanském životě
 - Petr Chelčický

Knihy hodinek českých králů

Ladislav Pohrobek

Jiří z Poděbrad

Příchod tištěné knihy

- nárůst produkce
- snížení nákladů na výtisk
- tištěná kniha závislá na rukopisu do počátku 16. století
 - napodobovala rozvržení stránky, písmo a celkový vzhled
 - zdělila od rukopisu diferenciaci založenou na kombinaci formátu, textového žánru a času a způsobu čtení
- nová role rukopisné knihy
 - sekundární kultura rukopisů asi do roku 1650

Příchod tištěné knihy

- čtenáři v 15. století prakticky nerozlišovali mezi rukopisem a tištěnou knihou
 - Lotte Hellinga
- od první poloviny 17. století se rozlišování mezi rukopisy a tištěnými knihami (Anglie, Nizozemí) rychle zvětšilo, jak se to odráží v katalozích
 - David McKitterick

Knižní produkce

dle: Eltjo Buringh, Uwe Neddemeyer

Figure 2 Book production per million inhabitants in Western Europe, 501/600-1701/1800

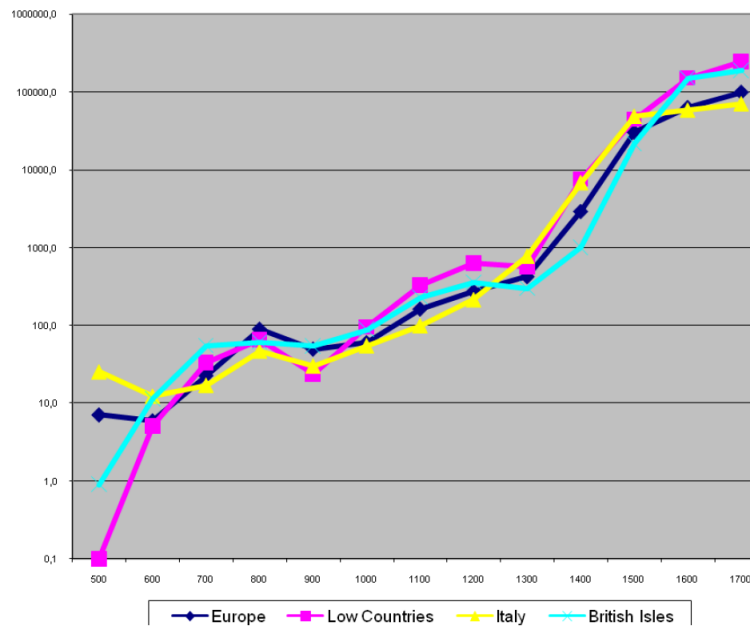
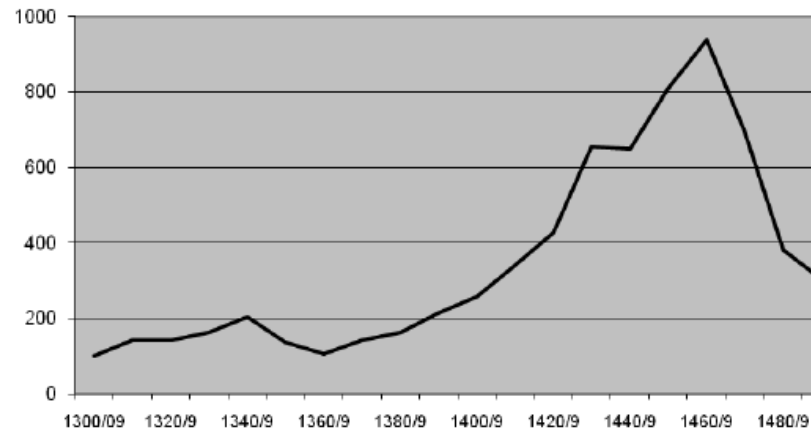

Figure 1 Estimates of the development of manuscript production in Central Europe, 1300/09-1490/99 (1300/09=100)

Source: Neddemeyer 1996.

Reformace a protireformace

- šíření reformních textů
 - předčasná reformace (loldství, wyclifismus, husitství)
 - Německo: Martin Luther 1517
 - plakáty, brožury a karikatury
 - *Betbuchlein*, „výzva ke křesťanské šlechtě německého národa“: cca 50 000 výtisků ve více vydáních
 - překlad Bible

První tištěné knihy v Čechách

MMSB MMSB

Si quis vellet extendere possit exinde tres lites
 ab sine superficies constituitur quod punctus fluens facit
 lineam per lineam fluens superficies secundum philosophum. Sed collector
 uti voluit consilio cuiusdam dicentis Quidquid
procipies esto brevis ut cito dicta precipiant animi
dociles teneantur et fideles. Omne super vacuum ple-
 no de corpore manat. Doctrina enim duobus mo-
dis animo fastidium ingerere solet scilicet qualitate si
obscurior fuerit et quantitate si plurius extiterit
 In quo utroque magno moderamine uti oportet ne
 quod ad refectionem requisitum est sumat ad sus-
 tentionem. Ideo huius collationis auctor volens
 inter stillam et carabdim opusculum non nimis
 obscurum nec nimis plerumque compilare decrevit

Anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo
 sexto finita sunt ista statuta provincialia
 facta sexta post S. Marci In Nonaplyna de
 in passione nostra. Orate pro impressore et ceteris

MMSB MMSB

Statuta 1476

Trojánská kronika

„Husitské století“ 1419-1526

- strategie čtenářů
 - obvykle nevnímají rozdíly mezi rukopisem a tištěnou knihou
- Bohuslav Hasištejnský (zemřel 1510)
 - systematicky nahrazuje rukopisy s tištěnými vydáními
- Václav Koranda mladší (zemřel 1519)
 - měl mnoho děl husitské teologie, které nebyly k dispozici v tisku

„Mezi lety 1500 a 1800 změněný vztah člověka k psanému slovu pomohl vytvořit novou soukromou sféru, do které jednotlivec mohl utéci, hledat útočiště od komunity... [ale] hlasité čtení, čtení ve skupinách kvůli práci nebo potěšení, nepřestalo s příchodem tichého a soukromého čtení.“

Roger Chartier

Čtení a náboženství

- protestanti v Metách 1645–1672 dle inventářů více knih než katolíci
 - 75 % protestantských šlechticů vs. 22 % katolíků
- knihovny v luteránských zemích
 - organizovány kolem společné sady náboženských knih
 - bez ohledu na sociální postavení majitele
 - protestanti: náboženská a kulturní identita na základě těchto knih

Prameny k dějinám čtení

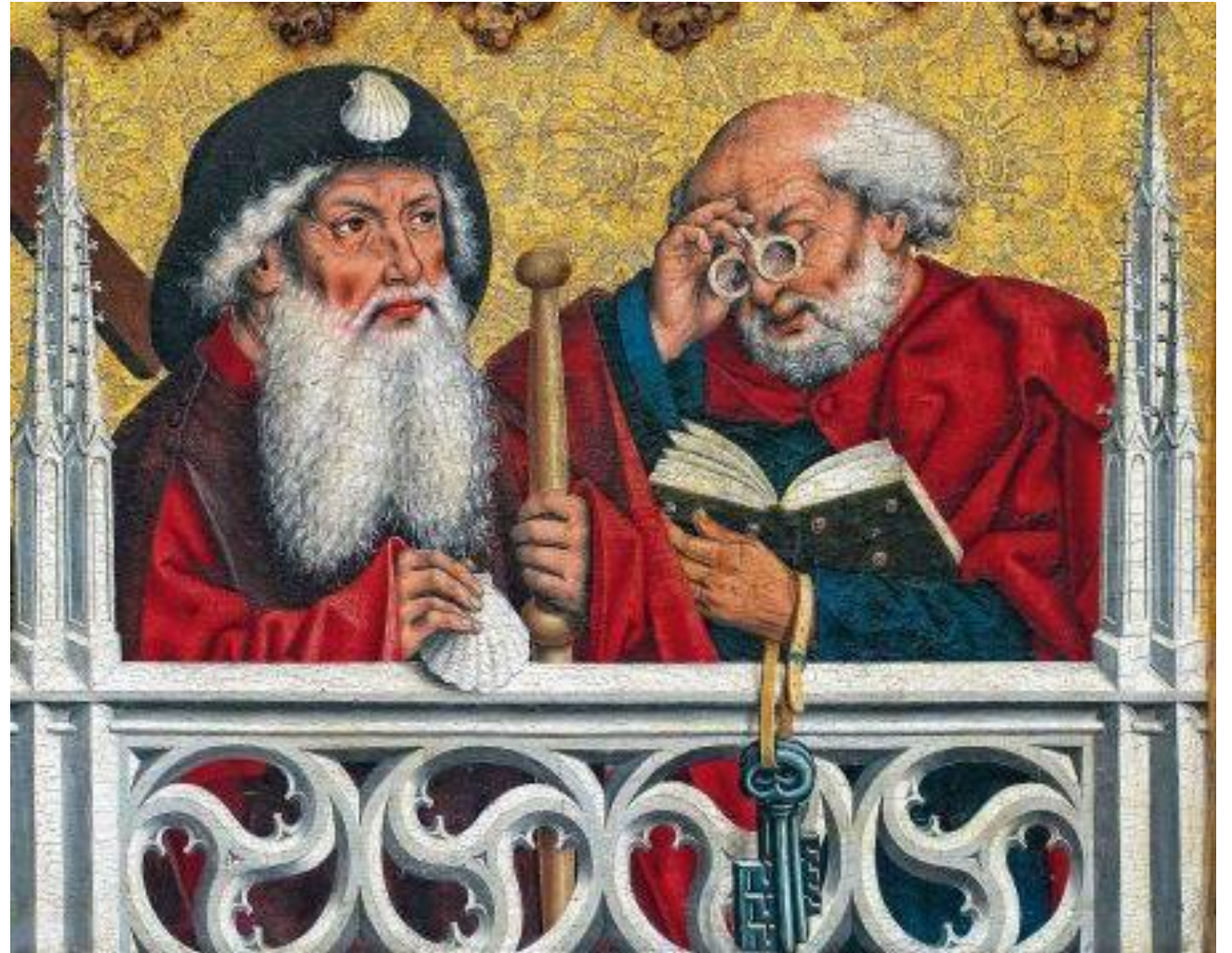
- seznamy knih
 - soupisy osobního majetku: obsah soukromých knihoven
 - katalogy knihkupců
 - aukční katalogy knihoven
- knihy zachované dodnes

- *čtenářské praktiky se v jednotlivých zemích velmi liší*

1466

Friedrich Herlin, svatý Petr s brýlemi,
Rothenburg ob der Tauber (1466)

[https://de.wikipedia.org/wiki/Stadtkirche
_St. Jakob \(Rothenburg ob der Tauber\)#Z
w.C3.B6lf-Boten-Altar](https://de.wikipedia.org/wiki/Stadtkirche_St._Jakob_(Rothenburg_ob_der-Tauber)#Zw.C3.B6lf-Boten-Altar)

1505

Vittore Carpaccio, Čtoucí mladá dívka
(1505, výřez)

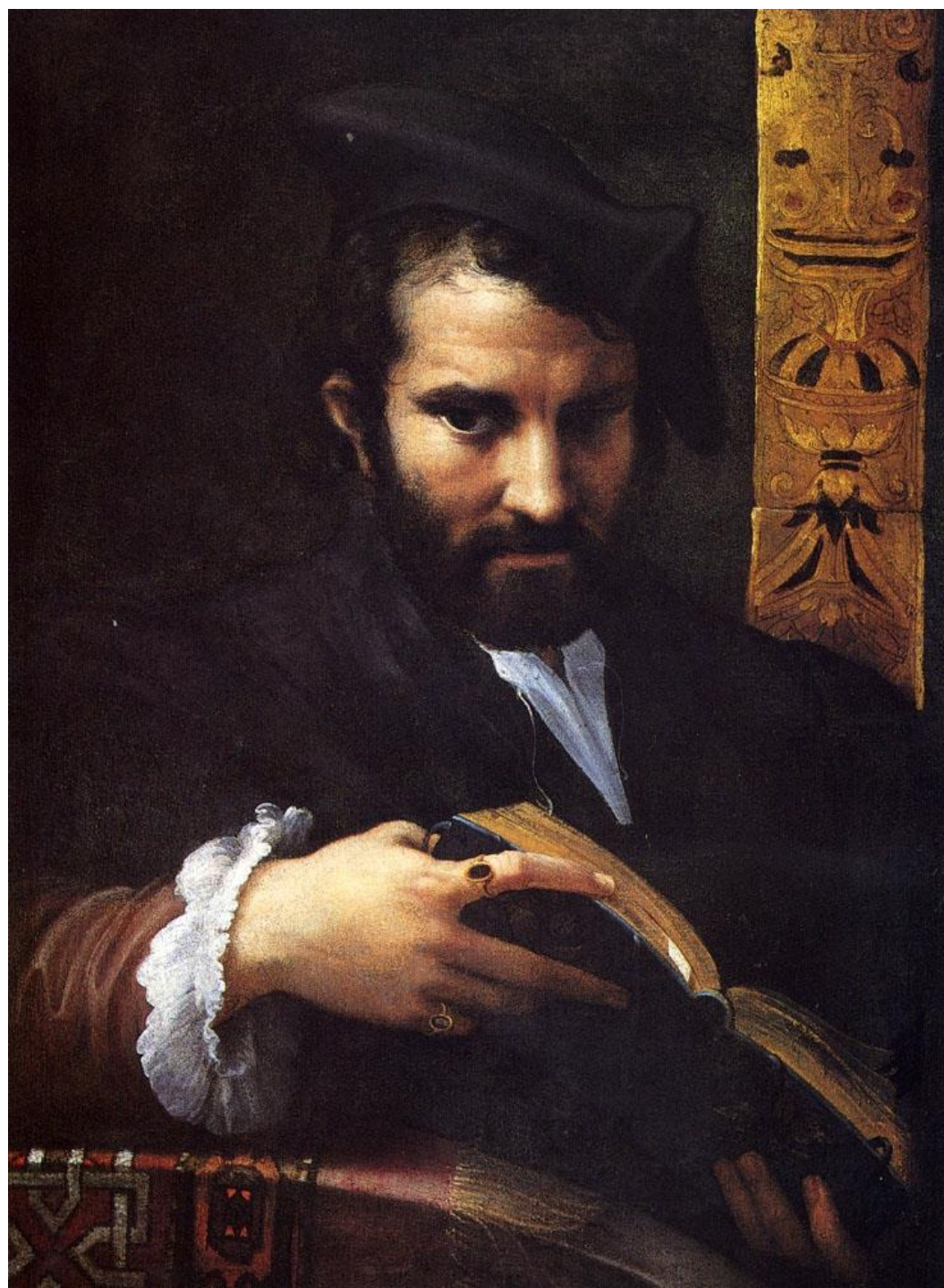
<https://www.nga.gov/Collection/art-object-page.498.html>

1524

Parmigianino, Portrét muže s knihou
(1524, výřez)

<https://www.wikiart.org/en/parmigianino/portrait-of-a-man-with-a-book>

1700

Comenius, *Orbis sensualium pictus*,
London 1700

Děkuji vám za pozornost

Kontakt: jindrich.marek@ff.cuni.cz